ברטנורא על מסכת פאה

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **אלו דברים שאין להם שיעור.** מדאורייתא, אבל מדרבנן יש להם שיעור, דהא תנן בסיפא אין פוחתין לפאה ממשים:

הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים, כדכתיב (ויקרא כ״ג:כ״ב) לא תכלה פאת שדך בקצרך:

והבכורים. דכתיב (שמות כ״ג:י״ט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך, ולא נתנה תורה בהם שיעור:

והראיון. שחייב אדם להראות בעזרה בשלש רגלים, דכתיב (שם) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, וזאת הראיה אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. פירוש אחר עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב (שם) ולא יראו פני ריקם, אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב (דברים ט״ז:י״ז) איש כמתנת ידו, אלא שחכמים נתנו בה שיעור, העולה מעה כסף וחגיגה שתי כסף:

וגמילות חסדים. דבגופו, כגון ביקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן, אבל גמילות חסדים דבממונו, כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור, שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו, ותו לא מחייב, דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. הלכך מבעי ליה לאינש לאפרושי חמישית הריוח בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שיקיימנו, ובהכי נפיק ידי חובתו:

ותלמוד תורה. אין לה שיעור דכתיב (יהושע א׳:ח׳) והגית בו יומם ולילה:

ות״ת כנגד כולם. שקול כנגד כולם:

ב **אין פוחתין לפאה ממשים.** מדרבנן:

אע״פ שאמרו אין לפאה שיעור. מדאורייתא כדאמרן:

הכל לפי גודל השדה. אם שדהו גדולה ועניים מועטים נותן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו, ואם שדהו קטנה ועניים מרובים מוסיף על ששים לפי רוב העניים:

ולפי הענוה. אית דגרסי ענוה בוי״ו, כלומר לפי רוב ענותו ירבה לעניים, לשון וענותך תרבני (תהילים י״ח:ל״ו). ורמב״ם פירש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ. ואית דגרסי ענבה בבי״ת, ופירשו גודל הגרגרים וקטנן, שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות ובמקום אחר צנומות דקות לא יניח הפאה כולה מן הרעות אלא ישער ששים לרע וליפה:

ג **מתחלת השדה ומאמצעה.** ואין צריך להניח פאה בסוף שדה, דכתיב (ויקרא י״ט:ט׳) לא תכלה פאת שדך לקצור, אמרה תורה תן פאה ואף על פי שיש לך עדיין קמה לקצור:

ובלבד שיתן בסוף כשיעור. אע״ג דרבי קרא בתחלה ובאמצע שיש תורת פאה למה שנתן, מכל מקום לא מפטר אלא אם כן נותן בסוף השדה תשלום שיעור אחד מששים עם מה שנתן באמצע ובתחלה כן מוכח בירושלמי. ורמב״ם פירש ובלבד שיתן בסוף כשיעור פאה הצריכה לכל השדה, שצריך שיניח בסוף השדה אחד מששים חוץ ממה שהניח בתחלה ובאמצע:

אם שייר קלח אחד. בסוף השדה והניח אותו לפאה סומך עליו, וכל מה שהניח באמצע ובתחילה תורת פאה עליה:

ואם לאו. שלא הניח אפילו קלח אחד בסוף השדה לפאה, הרי מה שהניח באמצע ובתחילה אינה חשובה פאה אלא דין הפקר יש לה. ופליג אדרבי שמעון דאמר דמכל מקום היא חשובה פאה אלא דלא מפטר בעל השדה בהכי. והלכה כרבי שמעון:

ד **כל דבר שהוא אוכל.** למעוטי ספיחי סטיס, שאע״פ שהן אוכל על ידי הדחק לאו אוכל מקרו ואין חייבין בפאה, דכתיב (ויקרא יט) ובקצרכם, ואין קצירה אלא בדבר הראוי לאכילה:

ונשמר. למעוטי הפקר שאין לו שומרים שאינו חייב בפאה, דכתיב (שם) לעני ולגר תעזוב אותם, פרט להפקר שכבר נעזב:

וגידוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות, שאין להם שורש בארץ וגדוליהם מן האויר, שאין חייבין בפאה דכתיב (שם) קציר ארצכם:

ולקיטתו כאחד. למעוטי תאנה וכיוצא בה, מן האילנות שנלקטים הפירות שמתבשלים בהם ראשון ראשון, דכתיב (שם) קציר משמע דבר הנקצר הרבה ביחד:

ומכניסו לקיום. למעוטי ירק שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד, דכתיב (שם כג) פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר:

והתבואה והקטניות. תבואה מחמשת המינים, חטה ושעורה וכוסמת שבולת שועל ושיפון קטניות פולין ואפונים ועדשים ודומיהן:

בכלל הזה. להתחייב בפאה כשישלמו בהם כל התנאים הללו:

ה **האוג.** אילן שהפרי שלו אדום, וקורין לו בלע״ז קורנ״י אולי״ס. ורמב״ם פירש שהוא צמח שמעבדים בו העורות וקורין לו בערבי סומא״ק, והאשכלות שלו ראויין לאכילה. ולאו דוקא אלו שמנה התנא חייבים בפאה ולא מיני אילנות אחרים, אלא אלו ודומיהן קאמר:

ו **לעולם הוא נותן משום פאה.** מי שלא הניח פאה בשדה במחובר חייב להפריש מן התלוש, והפאה שמפריש מן התלוש ונותן לעניים פטורה מן המעשרות:

עד שימרח. שיעשה כרי וצבור של תבואה, אבל אם בא להפריש פאה אחר המירוח צריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה, שאין פטור מן המעשרות אלא הפאה שנטלה קודם המרוח:

ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות. (משום הפקר) המפקיר תבואתו ובא אחר וזכה בה, אין הזוכה בה חייב במעשרות דכתיב (דברים י״ד:כ״ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוין, אבל המפקיר תבואתו לאחר המרוח אין ההפקר ההוא פוטר מן המעשר:

ומאכיל לבהמה וכו׳ ואפילו הוא עצמו מותר לאכול אכילת עראי קודם מירוח, אבל הבהמה אוכלת אפילו אכילת קבע:

נוטל מן הגורן וזורע וכו׳ דמן התורה הזורע פטור מן המעשר אפילו לאחר מרוח דכתיב (שם) עשר תעשר ואכלת וזורע לא קרינן ביה ואכלת, מיהו מדרבנן חייב. סבירא ליה לר׳ עקיבא דקודם מרוח פטור מן המעשר אפילו מדרבנן. ואין הלכה כר׳ עקיבא:

שלקחו את הגורן. שקנו תבואה מן הגורן, וקנסו חכמים שיהיו חייבים להפריש תרומות ומעשרות ולתת אותם לכהנים ולוים אחרים כדי שלא יהיו קופצים לקנות תבואה או יין לגתות ולגרנות. ואם קנו קודם מרוח, שעדיין לא הוקבעה תבואה זו למעשר, המעשרות שלהם:

המקדיש ופודה. המקדיש גרנו ופדאו מיד הגזבר, והוא גדיש או קמה שלא הוקבע למעשר כשהיה ביד ההקדש, חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות. אבל אם נתמרח הגורן ביד הגזבר הואיל ובשעה שהיה ראוי שיוקבע למעשר דהיינו בזמן המרוח היתה ביד הקדש, אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות שההקדש פטור מן המעשרות:

פרק ב

א **אלו מפסיקין.** בין שדה לשדה ויהיו נחשבים כשתי שדות, לענין שאם הניח פאה באחת מהן על חברתה לא עלתה לו לפאה, דכתיב (ויקרא י״ט:ט׳) פאת שדך שלא יניח פאה משדה לחברתה:

הנחל. נהר:

והשלולית. אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה שאמות אחרות של מים שותות ממנה:

ודרך היחיד. ד׳ אמות:

ודרך הרבים. שש עשרה אמה, ומשום סיפא נקט לה דבעי למתני סיפא שכל אלו אין מפסיקין באילן, וקמ״ל דאפילו דרך הרבים שהיא רחבה ט״ז אמה אינה מפסקת באילן:

שביל הרבים ושביל היחיד. שביל זוטר טובא דשקיל כרעא ומנח כרעא. ואשמעינן דאפילו שביל דרבים אם הוא קבוע לימות החמה ולימות הגשמים, כלומר שמהלכין בו אפילו בזמן שהשדות זרועות בימות הגשמים מפסיק בין השדות הזרועות ואי לא לא מפסיק:

הבור. שדה שאינה זרועה. והאדמה לא תשם (בראשית מ״ז:י״ט) מתרגמינן וארעא לא תבור:

והניר. חרישה. כמו נירו לכם ניר (ירמיהו ד׳:ג׳):

וזרע אחר. כגון ששתי השדות זרועים חטים וביניהם קרקע זרוע מין אחר. ושיעור רוחב הבור והניר וזרע אחר כדי שלשה תלמים של מענית המחרישה:

והקוצר לשחת מפסיק. דקסבר כל לשחת לאו קצירה היא, דלא חשבינן לה אתחלתא דקצירה. שחת תבואה שלא הביאה שליש, וקוצרים אותה להאכיל לבהמות. ואין הלכה כרבי מאיר:

ב **אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת.** שהיא רחבה כל כך עד שהעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן:

ר׳ יהודה אומר מפסקת. ופליג את״ק דאמר לעיל על שלולית דהיינו אמת המים דבכל ענין מפסיק, ור׳ יהודה סבר דאם יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת. והלכה כר׳ יהודה:

וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. הר שחודו זקוף ואין בקר בכליו יכולין לעבור שם, ומפסיק בין שתי השדות:

הוא נותן פאה לכל. כלומר נותן פאה אחת לכל שתי השדות ולא חשיב הפסק. הואיל והם נעדרים במעדר, כלומר שבני אדם חופרים אותו הר בכלי שחופרים בו את הקרקע, אין זה הפסק. שהרואה אומר אין זה קרקע בור אלא למחר חופרים אותו במעדר וזורעים אותו ושתי השדות הם אחת:

ג **הכל מפסיק לזרעים.** מפרש בגמרא בירושלמי דהכל לאתויי סלע שהיה עובר על פני כל השדה. אם צריך הוא לעקור את המחרישה מצד זה כדי לתת אותה לצד זה, מפסיק:

אלא גדר. גבוה עשרה טפחים:

שער כותש. ענפי האילן קרויין שער. ופירוש שער כותש, שהנופות של אילנות מתערבין זה עם זה למעלה מן הגדר כעלי זה התקוע במכתש:

ד **כל הרואים זה את זה.** כל זמן שהעומד אצל אחד מהאילנות יכול לראות האילן האחר, אע״פ שיש ביניהן גדר, אינו מפסיק, ולוקח פאה מאילן אחד על חבירו:

לזיתים שהיו להם בכל רוח. פאה אחת היו נותנים על כל הזיתים שהיו להם לצד מזרחה של עיר, ופאה אחרת על כל הזיתים שהיו להם לצד מערבה, וכן לארבע רוחות:

שהיו להם בכל העיר. אין נותנים כי אם פאה אחת לכולן, אע״פ שאין רואין זה את זה, ואין הלכה כרבי אליעזר בר׳ צדוק שאמר משמו, אבל הלכה כר״ג:

ה **שני מיני חטין.** כגון שחמתית ולבנה:

ו **הלבלר.** הסופר:

הזוגות. הם כל אותן שנים שנים הנזכרים בפ״ק דמסכת אבות, שקבלו שנים מפי שנים [עד] מפי שמעון הצדיק:

ז **שדה שקצרוה כותים.** לעצמן. ולא שקצרוה פועלי כותים לישראל, דאז הוי כאילו קצרוה ישראל:

קרסמוה נמלים. דרך הנמלה לחתוך קנה השבולת מלמטה. ולזה קורים קרסום, לשון יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ):

פטורה. דכתיב גבי פאה ובקצרכם, עד שתהיו אתם הקוצרים:

שחובת הקציר בקמה. כלומר חובת הפאה של זה הניחה בקמה. ונהי דאם כלה שדה, חזרה פאה לעומרים וחייב להפריש פאה מן העומרים, ה״מ היכא דכלה הוא אבל הכא הוא לא כלה:

ח **הלוקח נותן פאה לכל.** שחובת הפאה ממה שקצר נשאר בזה החצי שקנה הלוקח, והוי כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר שיוציא ממנה הפאה שראוי להוציא מאותה שדה. וכן הפודה מיד הגזבר מוציא מן החצי שפדה הפאה הראויה לשדה כולה:

פרק ג

א **מלבנות.** ערוגות מרובעות. ובשביל שעשויות כדפוסי הלבנות קרויין מלבנות:

שבין הזיתים. וה״ה לכל שאר אילנות. ונקט זיתים לאשמועינן דאפילו זיתים שחייבים בפאה לא מפסקי לב״ה, וכ״ש שאר אילנות שאין חייבין בפאה דפשיטא דלא מפסקי:

ב״ש אומרים פאה מכל אחד ואחד. מכל מלבן ומלבן, הואיל ועומדות הערוגות פסקי פסקי ואין מתערבין זו עם זו קסברי ב״ש דמפסקי זיתים. [אבל] היכא דראשי שורות מתערבים מזה לזה [מודו] דלא מפסקי. ובזמן שהאילנות מרוחקים זה מזה עד שבקרקע בית סאה שהוא נ׳ אמה על נ׳ אמה אין בו י׳ אילנות, מודים ב״ה שנותן פאה לכל מלבן ומלבן, דהואיל והאילנות מרוחקים נראין הדברים שלא בשביל האילנות נעשו המלבנות. ובזמן שהאילנות רצופים ויש עשר אילנות בפחות מבית סאה מודים בית שמאי שנותן פאה אחת על הכל, לא נחלקו אלא כשיש עשר אילנות בבית סאה:

ב **המנמר.** מלקט שדהו מקומות מקומות, דמחזי כמנומר, לשון ונמר חברבורותיו (ירמיהו י״ג:כ״ג), שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון בשדה:

ושייר קלחים לחים. אותן שלא נתבשלו:

נותן פאה לכל אחד ואחד. כשחוזר ללקט הקלחים לחים ששייר. דנמור מפסיק ולאו אתחלתא דקצירה חשיבא:

בזורע שבת. ירק שקורין לו אניט״ו בלע״ז:

שהוא נותן פאה לכל אחת ואחת. מפני שאין דרכן לזרוע מהן שדה אחת, לפיכך חשובין כל אותן ערוגות כאילו כל אחת מהן שדה אחת. ושבת וחרדל חייבים בפאה אף על פי שאין נותנין פאה לירק, משום דלזרע עבידי וכמיני זרעים חשיבי. והלכה כחכמים:

ג **המחליק בצלים.** אית דמפרשי ל׳ ואנכי איש חלק (בראשית כו), על שם שכשנתלשו נשאר המקום חלק. ואית דמפרשי המחליק כמו המחלק, שנוטל חלק מן הבצלים לחים למכרן בשוק וחלק אחר מניח יבשים לגורן לקיום:

נותן פאה לאלו לעצמן. דכשני מיני חטים דמו:

וכן בכרם. וכן המחליק בכרם דינו כמחליק בבצלים:

המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר. בזמן שהבצלים זרועים רצופים נוטל מהם אחד מבינתיים כדי שהנשארים יתגדלו בריוח ויעשו גסים. וזהו הנקרא מדל שדולה ושולף אותם ממקומם, ותנן איזהו מדל נוטל אחת ומניח שנים. ואותן שעוקר ליתן ריוח לנשארים אינם חייבין בפאה לפי שתקנת הנשארים היא, הילכך נותן פאה מן הנשאר לבד והנעקר פטור מכלום דלא חשיבא קצירה:

המחליק מאחת יד. כלומר מענין אחד, או כולו לגורן או כולו לשוק. ורמב״ם פירש מאחת יד ממקום אחד, שהחלק שנוטל למכור בשוק אינו נוטל אותו מכאן ומכאן אלא כולו מצד אחד:

ד **האמהות של בצלים.** בצלים גדולים שמניחין אותן לגדל זרע, ומתוך שמשתהין בארץ לא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק, ולכך פטר רבי יוסי. ואין הלכה כמותו:

מלבנות הבצלים שבין הירק. סבר רבי יוסי דירק כזרע אחר דמי, שאין דרך בני אדם להיות מכניס בצלים בין הירק, ותנן לעיל בפרק שני דזרע אחר מפסיק. ואין הלכה כרבי יוסי:

ה **שלקחו את האילן.** מהנך אילנות דחשיב בפרק קמא שחייבים בפאה:

המוכר קלחי אילן. שרשי צמחים שחייבין בפאה, ולא מכר לו הקרקע, נותן הלוקח פאה מכל אחד ואחד:

בזמן שלא שייר. כלומר אם לא התחיל בעל השדה לקצור או ללקט פירות, אז הוא דחייב הלוקח ליתן פאה. אבל אם התחיל בעל השדה לקצור שדהו קודם שמכר את אלו, שנשאר מן השדה שלא נקצר או שלא נלקט, בעל השדה הוא הנותן פאה על הכל, דמכי אתחיל בקצירה או בלקיטת הפירות איחייב בפאה של כל השדה. ורבי יהודה לפרושי מלתיה דת״ק אתא וכן הלכה:

ו **קרקע בית רובע.** מקום שראוי לזרוע בו רובע הקב. ופירשו בו שהוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות בקירוב:

העושה סאתים. רבי יהושע לא אזיל בתר זריעה, אלא קרקע המוציאה סאתיים שהן י״ב קבין:

לקצור ולשנות. דרך הקוצרים אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר, כדכתיב (תהלים קכט) שלא מלא כפו קוצר. ואם יש בקמה כדי למלאות כפו שני פעמים חייבת בפאה:

קרקע כל שהוא חייבת בפאה. דס״ל פאת שדך כל שהוא משמע, ופליג אכולהו:

ובבכורים. דכתיב בהו אדמתך. והני מילי בבכורי חטה ושעורה, אבל בבכורים של אילן אינו חייב אלא אם כן יש לו קרקע שש עשרה אמות סביב לאילן שהוא שיעור יניקתו:

ולכתוב עליה פרוזבול. הלל תקן פרוזבול, כשראה שהיו נמנעים מלהלוות לעניים מפני השביעית שמשמטת החוב, תקן שיהא מוסר שטרותיו לבית דין, וכותב מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינין כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ומשכתבו לו שטר זה שוב אין שביעית משמטת חובו. ודוקא כשיש קרקע כל דהוא ללוה דאז חשיב כאילו החוב גבוי כבר ביד בית דין ותו לא קרינא ביה לא יגוש, וחשבינן לקרקע כל שהוא כאילו שווה כל החוב דאין אונאה לקרקעות:

ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות. דמטלטלין נקנין אגב קרקע, בכסף בשטר ובחזקה, כדתנן בפ״ק דקדושין ושם מפורש:

ז **שכיב מרע.** השוכב על מטתו מחמת חולי:

שייר קרקע כל שהוא. כל הני שייר קרקע כל שהוא, דתנן במתניתין, מכאן ועד סוף פרקין, לאו דוקא קרקע דהוא הדין מטלטלים כל שהן. אלא איידי דתנא רישא גבי פאה ובכורים ופרוזבול קרקע כל שהוא תנא בכל הנך נמי קרקע כל שהוא:

מתנתו קיימת. אם קנו מידו על המתנה אף על פי שעמד מחליו אינו יכול לחזור בו, הואיל ושייר לעצמו כל שהוא גלי דעתיה דלאו מחמת מיתה כתב המתנה:

לא שייר קרקע כל שהוא. לעצמו, מסתמא לא שביק איניש נפשיה ערטילאי, ואם לא שהיה חושב ודאי שימות לא היה נותן כל נכסיו, הלכך אם עמד חוזר ואפילו קנו מידו:

וכתב לאשתו קרקע כל שהוא אבדה כתובתה. בשכיב מרע מיירי, שמחלק נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק בין הבנים ושמעה איהי ושתקה ולא אמרה כתובתי אני גובה או כיוצא בזה אבדה כתובתה:

רבי יוסי אומר אם קבלה עליה. שתהא שותפת בין הבנים, אפילו לא קנו מידה, והוא לא צוה שיכתבו כך בפניה, אבדה כתובתה ושוב אינה יכולה לחזור בה. ואין הלכה כרבי יוסי:

ח **הכותב כל נכסיו לעבדו.** שכתב כל נכסי נתונים לפלוני עבדי, הרי העבד בכלל הנכסים ונתן לו את עצמו. והא דקאמר עבדי היינו עבדי שהיה כבר:

שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין. דכל היכא דנחית לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר, וכי אמר כל נכסי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קאתי ולא שחרריה, כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסי. ואפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מכל מקום לא יצא לחירות, דכיון דאין מתקיים דבור כל נכסי דהא אתא חוץ ובטל ליה דלא פלגינן דבורא והוי בטל לגמרי ולא קנה לא עצמו ולא נכסים:

ר״ש אומר לעולם הוא בן חורין. בין אין לו נכסים אחרים אלא העבד והקרקע ששייר, ובין יש לו נכסים אחרים לעולם הוא בן חורין. ומוקמינן דבור כל נכסי בעבד לבדו כשאין לו נכסים אחרים, ולא אמרינן דבמה שאמר חוץ בטל דבורו שאמר כל נכסי, דפלגינן דבורא, ומקיימינן ליה בעבד ויצא בן חורין:

חוץ מאחד מרבוא. ולא פירש מהו משייר, דהתם אמרינן דאחד מרבוא דקאמר היינו עבד, ואיהו לא חשיב ליה אלא כאחד מרבוא בנכסים ואע״ג דשוי טפי, ואין הלכה כר׳ שמעון:

פרק ד

א **הפאה ניתנת במחובר.** דכתיב (ויקרא י״ט:י׳) לעני ולגר תעזוב, הנח לפניהם והם יבוזו:

בדלית. גפן המודלית על גבי עצים או על גבי אילנות:

מוריד ומחלק. דכתיב (שם) תעזוב אותם, אותם שאין בהם סכנה אתה עוזב לפניהם ואי אתה עוזב אותם שיש סכנה בעלייתם, אלא מוריד מן האילן ומחלק להם:

בחליקי אגוזים. על שם שאילנות של אגוזים חלקים ואין בהם קשרים כשאר אילנות קרויין חליקי אגוזים. ואין הלכה כר״ש:

אפילו תשעים ותשעה. אריסא קאי, בפאה הניתנת במחובר:

ב **בדלית ובדקל.** שמצותן בתלוש:

ג **נטל.** אחד מן העניים מקצת פאה שלקט כבר וזרק לו על השאר כדי לקנות:

אין לו בה כלום. אפילו במה שלקט, דקונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר:

נפל לו עליה וכו׳ אע״ג דארבע אמות של אדם קונות לו בסמטא ובצדי רשות הרבים, הכא בשדה חבירו לא תקינו ליה רבנן שיקנו לו ארבע אמותיו. אי נמי כיון דנפל עליה גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דלקני, בארבע אמות לא ניחא ליה דלקני:

ה **שלש אבעיות ביום.** שלש פעמים מתגלה בעל הבית ונראה בתוך שדהו כדי שיקחו העניים פאה. אבעיות לשון גלוי, נבעו מצפוניו (עובדיה א׳:ו׳) מתרגמינן אגליין מטמרוהי:

בשחר. מפני המיניקות שבניהם ישנים בשחר ואז יש להם פנאי ללקט:

ובחצות. מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות והולכים ללקוט פאה:

ובמנחה. מפני הזקנים ההולכים על משענתם ואין מגיעים לשדה עד שעת המנחה:

שלא יפחתו. משלש עתים הללו. והלכה שאין נותנין פאה אלא בשלש עתים הללו, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם:

של בית נמר. שם מקום, כדכתיב (במדבר לב) את בית נמרה. קושרים חבל בצד הקמה וקוצרים והולכים עד שיכלה החבל ומניחים פאה לכל החבל, וחוזרים וקושרים ומניחים פאה, והיינו מכל אומן ואומן כלומר מכל שורה ושורה ועל זה מזכירין אותן לשבח:

ו **עובד כוכבים שקצר את שדהו וכו'** דכתיב גבי לקט ופאה ובקצרכם פרט לשקצרוה עובדי כוכבים, וגבי שכחה כתיב (דברים כד יט) כי תקצור קצירך ושכחת עומר, מכאן אמרו עובד כוכבים שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור:

שאין השכחה אלא בשעת עמור. ובשעת עמור מיהא גר היה וחייב בכל המצות, ורבנן סברי הואיל ואיכא שכחה בעומר ואיכא שכחה בקמה כדכתיב (שם) ושכחת עומר בשדה לרבות שכחת קמה, את שישנו בשכחת קמה ישנו בשכחת עומר, והאי עובד כוכבים שקצר שלא היה בשכחת קמה דאותה שעה עובד כוכבים היה אע"פ שעכשיו נתגייר אינו בשכחת עומר. ואין הלכה כרבי יהודה:

ז **קמה ופדה עומרים פטורה.** דמקרא דממעטינן קציר עובדי כוכבים ממעטינן נמי קציר הקדש דלאו קצירך הוא ולענין שכחה פליגי רבי יהודה ורבנן בהקדיש קמה ופדה עומרים כי היכי דפליגי בעובד כוכבים שקצר שדהו ואחר כך נתגייר:

ח **עד שלא באו לעונת המעשרות.** היינו מרוח כשהוא משוה פני הכרי ברחת, אם באותה שעה היו ביד הגזבר פטורים, ואם לאו אין ההקדש פוטרן:

וגמרן הגזבר. שנגמרו בעודן ביד הגזבר:

ט **רבי אליעזר אומר זכה לו.** פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט פאה לזכות בה לעני. דרבי אליעזר סבר אמרינן תרי מגו, מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה. ומגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ורבנן סברי חד מיגו אמרינן תרי מיגו לא אמרינן. אבל מעני לעני, דברי הכל זכה לו:

של עובד כוכבים חייב במעשרות. דהואיל ואין העובד כוכבים חייב בלקט שכחה ופאה הוו להו כשאר תבואה של עובד כוכבים שחייבת במעשר:

אלא א"כ הפקיר. לעניים ולעשירים, דהפקר פטור מן המעשר. ומתניתין ר"מ היא דאמר אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מן המעשר. ואין כן הלכה:

י **הנושר בשעת הקצירה.** שבלים הנופלים בשעת הקצירה:

הכהו קוץ. כל היכא דנושר מחמת אונס אינו לקט, דכתיב (ויקרא י"ט:ט') ולקט קצירך, אין לקט אלא מחמת קציר:

תוך היד. אנשר קאי, כלומר תוך היד ונשר, תוך המגל ונשר, דהנושר מתוך היד ומתוך המגל לעניים. אבל הנושר מאחר היד מנדנוד ידו ומאחר המגל מכח תנועת המגל, לבעל הבית, דאין זה בדרך קצירה:

ראש היד. כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו, הנושר משם, וכן הנושר מראש המגל:

רבי ישמעאל אומר לעניים. דדמי לתוך היד ולתוך המגל:

ורבי עקיבא אומר לבעל הבית. דמדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל. והלכה כרבי עקיבא:

יא **חורי הנמלים.** דרך הנמלים לכנוס תבואה בחוריהן:

שבתוך הקמה. עד שלא התחילו לקצור:

של בעל הבית. שאין לעניים בקמה כלום:

שלאחר הקוצרים. לאחר שהתחילו לקצור חיישינן שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט. הלכך החטים העליונים שבחורים או שבלים העליונים לעניים דיש שם מן הלקט, אבל חטים התחתונים לבעל הבית דמן הקמה היה. ואלו הן עליונים כל שהן לבנים, ואלו הן תחתונים הירוקים שנוטים להשחיר ונכרים שהם ישנים:

ר"מ אומר הכל לעניים. שאי אפשר לגורן בלא ירקון, ושמא אלו הירוקים מן התבואה חדשה שקצרו עכשיו שיש בה חלק לעניים:

שספק לקט לקט. דכתיב (שם) לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם משלך. והלכה כר"מ:

פרק ה

א **גדיש שלא לוקט תחתיו.** מי שאסף והגדיש את העומרים למקום אחד בתוך השדה שעדיין לא לקטו שם העניים את הלקט:

כל הנוגעות בארץ לעניים. דקנסוהו רבנן לפי שהגדיש על גב הלקט, ואפילו הגדיש חטים על גבי לקט של שעורים הוי כל הנוגע מן החטים בארץ לעניים:

הרוח שפזרה את העמרים. על גבי הלקט:

כדי נפילה. כדי שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה, שהם ארבעה קבין לכור זרע, והכור הוא שלושים סאין. ומשום דאמר תנא קמא אומדים כמה לקט

ראויה לעשות קא משמע לן רבן שמעון בן גמליאל אין הדבר צריך אומד שכבר קצוב ועומד כדי נפילה, בשלשים סאין של זרע רגיל ליפול ממנו בשעת קצירה ארבעה קבין וכך יתן לעניים:

ב **שבולת שבקציר.** שייר בקצירתו שבולת אחת שלא קצר, וראש אותה שבולת מגיע לקמה, אם אותה שבולת נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית, שהקמה מצילתה דלא קרינן בה לא תשוב לקחתו (דברים כ״ד:י״ט):

מעשר שבולת אחת ונותן לו. לפי שחייב ליתן לו דבר מתוקן כמו שהיתה שבולת של לקט דפטורה מן המעשרות ואף על פי שעדיין לא נתמרח חל מעשר עליו כמו מעשר ראשון שהקדימו בשבלין שחל עליו שם מעשר אף ע״פ שעדיין לא נתמרח. וכיצד הוא עושה, מביא שתי שבלים מגדיש זה שנתערבה בו שבולת של לקט, ואומר על אחת מהן אם זו לקט מוטב, ואם לאו הרי מעשרותיה קבועים בזו השנית, ונותן לו את הראשונה. ובירושלמי פריך וניחוש שמא זאת השניה שקבע עליה המעשרות של לקט היא, וכיון שהיא פטורה מן המעשר אין המעשרות קובעים בה שאין מפרישין מן הפטור על החיוב, ומשני שלוקח שבולת שלישית ואומר אם השנייה שקבעתי בה המעשרות היא לקט ואינה יכולה להיות מעשר, הרי זו השלישית מעשר על הראשונה:

אמר רבי אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו. רבי אליעזר לדבריהם דרבנן קאמר להו, לדידכו דפלגיתו עלי בעשיר שלקט פאה לעני שאני אומר זכה לו ואתון אמריתו דלא זכה לו, היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו, דהא אין בעל השדה יכול לזכות לו את הלקט לפי דבריכם, ונמצא דלקט זה לא בא ברשותו של עני, אלא לדבריכם מזכה את העני בכל הגדיש על מנת להחזיר דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ונמצאת אותה שבולת שהיא לקט באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת. ורבנן אמרי הכא עשו את שאינו זוכה כזוכה, וחשבינן להאי שבולת של לקט כאילו באה לידו של עני, אע״ג דלא זכה בה, לענין זה שיכול להחליפה באחרת. והלכה כחכמים:

ג **אין מגלגלין בטופח.** מין קטנית דק, שקורין לו בערבי גילבא״ן. ורמב״ם פי׳ שהוא מין זרע שקורין לו קורטמ״ן ודומה לשעורים. ואומר ר״מ שאין מגלגלין זה המין עם שאר מיני זרעים, לקצור אותם ביחד, כי הלקט שהיה ראוי ליפול משאר מיני זרעים יפול מזה המין הגרוע ונמצא מפסיד לעניים:

וחכמים מתירים מפני שאפשר. שיפול לקט משאר זרעים כמו מן הטופח. והלכה כחכמים. פי׳ אחר אין מעלין מים בגלגל מן הבור להשקות את השדה או להרביצה עד שיהא משקה טופח עליה בשעה שהעניים באים בשביל הלקט, מפני שהוא מפסיד לעניים. וחכמים מתירין, מפני שאפשר שישומו ההפסד של עניים בזה ויתן בעל השדה כפי השומא שישומו עליו, ולר׳ מאיר דאמר אין מגלגלין שמין לבעל הבית הפסדו ונוטל מן העניים:

ד **עני היה באותה שעה.** ופטור מלשלם. והלכה כחכמים:

ה **המחליף עם העניים.** נותן תבואה או פירות לעני בחלוף מה שלקט:

שלו פטור. מן המעשר. מה שנתן לו העני שהוא של לקט שכחה ופאה:

ושל עניים חייב. מה שנתן בעל הבית לעני מתבואתו, וחייב לעשר קודם שיתן אותו לעני:

שנים שקבלו את השדה. והם עניים:

באריסות. למחצה לשליש ולרביע, והם נעשים כבעל הבית, ובעל הבית עני אסור בלקט של שדהו דכתיב (ויקרא י״ט:י׳) לא תלקט לעני, אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלו, וחייב להפריש מעשר עני ולתת אותו לעני אחר. ודוקא כל אחד על חלקו נעשה כבעל הבית, ולא על חלק חבירו. הלכך מותרין ליתן זה לזה מעשר עני:

שקבלה ממנו למחצה. שזכה במחובר. אבל אם אמר ליה [שליש] מה שאתה קוצר, אין לו חלק אלא בתלוש, וחיוב לקט שכחה ופאה הכל על בעל השדה, ואף על פי ששכחת העמרים בתלוש בשעת עמור, מכל מקום כאן פטור דלא קרינן ביה קצירך הואיל ולא זכה אלא בתלוש. וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לעיל לרבי יהודה, היינו משום דקרינן ביה שדך. ומכל מקום מהאי טעמא לא מחייבינן גר בלקט מאחר שעיקרו במחובר:

ו **המוכר שדהו.** שמכר לו שדה וקמתה. אבל מכר את הקמה בלבד ושייר השדה לעצמו, שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה, שאצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך:

המוכר מותר. בלקט שכחה ופאה אם הוא עני:

על מנת שילקט בנו אחריו. שע״י כן הפועל מנכה לו מן השכירות, ונמצא פורע חובו משל עניים:

אל תסג גבול עולים. כלומר אל תקרי עולם אלא עולים, אית דמפרשי אלו עולי מצרים שלא תשנה האזהרות שבתורה שנתנה ליוצאי מצרים, ואית דמפרשי עולים אלו בני אדם שירדו מנכסיהם, וקרי להו עולים לשון כבוד, כדרך שקורין לעור סגי נהור:

ז **ולא שכחו בעל הבית.** כגון דבעל הבית בשדה, דקאי גביה וזכי ביה. אבל בעל הבית בעיר הוי שכחה אף על גב דלא שכחו בעל הבית:

ח **לכובעות.** לעשות מהן כמין כובע בראש, שכך היו רגילין לעשות עטרות של שבולין ולשום בראש:

לכומסאות. אינם גבוהים ובולטים למעלה ככובעות, אלא נכפפים למטה שאינו נראה כל כך, כמה דתימא (דברים ל״ב:ל״ד) הלא הוא כמוס עמדי:

ולחררה. קצר מעט ועמר, כדי לגלגל עיסה לעשות חררה קטנה ע״ג גחלים. פ״א יש שקוצרים התבואה ומגדישים אותה במקום אחד עד שתתאסף. ואז נושאים אותה למקום שדשים התבואה, ומקום הדישה נקרא גורן, ומה שמגדישים על גבי קרקע נקרא כובעות, כדמות כובע שמשימין בראש, ומה שמגדישים בחפירה בארץ נקרא כומסאות, לשון כמוס עמדי, ומה שמגדישים בעגולה כדמות אבן הרחים נקרא חררה, ע״ש שהחררה עגולה:

ולעמרים. עשה עמרים קטנים, וסופו לעשות משנים ושלשה עומר אחד:

אין לו שכחה. כלומר מה ששכח בשדה בשעה שמוליך לא׳ מן המקומות הללו אינו שכחה דכתיב (שם כט) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה, מה קציר שאין אחריו קציר אף עמור שאין אחריו עמור, יצא אלו שיש אחריהן עמור:

ממנו ולגורן יש לו שכחה. המוליך מאחת מהמקומות הללו לגורן ושכח עומר באחת מן המקומות הללו, הוי שכחה:

המעמר לגדיש. ורוצה שישארו באותו מקום ושם ידוש אותם, יש לו שכחה:

ממנו ולגורן. ואם נמלך עליהם אח״כ ומוליכם למקום אחר לדוש אותם, אין לו שכחה:

פרק ו

א **בית שמאי אומרים הבקר לעניים.** מי שהפקיר לעניים ולא לעשירים דין הפקר יש לו, ופטור מן המעשר, דכתיב בלקט ופאה (ויקרא י״ט:י׳) לעני ולגר תעזוב אותם, מה תלמוד לומר תעזוב אותם, למד על עזיבה אחרת דהיינו הפקר, שהיא כזו, מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים:

אף לעשירים כשמטה. דכתיב (שמות כה) והשביעית תשמטנה ונטשתה, מה ת״ל ונטשתה, למד על נטישה אחרת דהיינו הפקר, שהיא כשביעית, מה שביעית לעניים ולעשירים אף הפקר לעניים ולעשירים:

ב **לגפה.** גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט:

ולכלים. כלי המחרישה:

בית שמאי אומרים אינו שכחה. פלוגתייהו דב״ש וב״ה בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדיש ושכחו שם, שבית שמאי אומרים אינו שכחה שהרי זכה בו:

ובית הלל אומרים שכחה. והא דתנן לקמן במתניתין העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו מודים בית הלל לב״ש שאינו שכחה, זהו כשלא הניחו אצל הגפה או אצל הגדיש. פירוש אחר בש״א אינו שכחה אפילו בעומר שלא החזיק בו כלל לא הוי שכחה, דהואיל והניחו אצל דבר המסויים עתיד לזכרו, ובה״א שכחה כל זמן שלא החזיק בו. ומודים ב״ה שאם החזיק בו ואח״כ שכחו שאינו שכחה, כדאמרינן בסמוך:

ג **ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח.** לקמן בסמוך מפרש לה:

ד **שנים שהתחילו מאמצע שורה.** של עמרים, זה הפך פניו לצפון וזה הפך פניו לדרום:

ושכחו לפניהם. לאחר שהתחילו לעמר דלגו עומר ושכחוהו, הוי שכחה, דקרינן ביה לא תשוב לקחתו (דברים כ״ד:י״ט):

ולאחריהם אינו שכחה. אם כשהפכו פניהם זה לצפון וזה לדרום והתחילו לעמר נשאר עומר אחד ביניהם ושכחוהו, אינו שכחה. לפי ששניהם סמכו זה על זה ומתוך כך נשכח:

יחיד שהתחיל מראש השורה. השתא מפרש להא דתנן לעיל ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. כגון שיש כאן עשר עשר עמרין מסודרין בשורות מצפון לדרום, והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו, הוי שכחה, כיון שעבר ממנו ועמר עומר הסמוך לו קרינן ביה לא תשוב לקחתו, אבל אם שכח עומר אחד או שנים בסוף השורה, דהיינו לפניו, והניחם וחזר והתחיל לעמר מתחלת שורה שניה, לא הוי שכחה, דלא קרינן ביה לא תשוב, שאני אומר דעתו לעשות שורה אחרת מאותם שהניח ממזרח למערב. והיינו דתנן העומר שכנגדו מוכיח, שהעומרים [של] שורות אחרות מוכיחים על אלו שהניח שלא שכחן שראויין להתחשב עמהן בשורה אחרת:

ה **הוצני פשתן.** כמו שנעקר הפשתן מן השדה נקרא הוצני, שעומד כמו הוצין:

שני גרגרים. ענבים:

אלו כדברי ב״ה. וטעמייהו משום דכתיב (ויקרא י״ט:י׳) לעני ולגר תעזוב אותם, חד לעני וחד לגר, הרי שנים. ובית שמאי אמרי שלשה לעניים וארבעה לבעל הבית. דכתיב (דברים כ״ד:י״ט) לגר ליתום ולאלמנה יהיה, הרי שלשה לעניים:

ו **העומר שיש בו סאתים אינו שכחה.** דכתיב (שם) לא תשוב לקחתו, עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו, יצא זה של סאתים שאי אתה יכול להגביה כולו כאחת:

אמרו לו יפה כחו. כדאמרינן שתים שכחה שלש אינן שכחה:

לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש. דין הוא שעומר אחד שיש בו סאתים לא יהיה שכחה, מפני שהוא כגדיש ואין שייך שכחה בגדיש:

תאמר בשני עמרים. שהם כמו שאר עמרים קטנים:

ככריכות. כאגודות קטנות:

ז **קמה שיש בה סאתים ושכחה אינו שכחה.** דילפינן שכחת קמה משכחת עומר, מה עומר שיש בו סאתים אינו שכחה אף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה ושכחת קמה ילפינן לה מקרא דכתיב (שם) ושכחת עומר בשדה, לרבות שכחת קמה:

טופח. מין קטנית דק מאד, וקורין לו בערבי גילבא״ן. ובקמה של שעורים איירי שנשתדפו ונעשו דקות כטופח, ואפ״ה רואים אותם כאילו הן גסים כשאר שעורים, ואם כשנחשוב אותן גסים כשאר שעורים יהיה בהן סאתים אע״פ שעכשיו שהם שדופות אין בהם סאתים, לא הוי שכחה. ואין לפרש דשל טופח ממש יחשבו כאילו הם כשעורים הגסים, אלא בשעורים שנשתדפו ונעשו כטופח, דהכי אמרינן בירושלמי רואים את השדופות כאילו הן מלאות:

ענוה של שעורים. ענוה בוי״ו כמו ענבה בבי״ת כלומר גרגיר שעורים:

ח **הקמה מצלת את העומר.** קמה שלא שכחה שהיתה בצד עומר ששכחו, מצלת על העומר, דלא הוי שכחה דכתיב (שם) כי תקצור ושכחת עומר, עומר שסביבותיו קציר הוי שכחה, ולא עומר שסביבותיו קמה:

ואת הקמה. אם שכח קמה והיו ראשי שבלים שלה מחוברים לקמה אחרת שלא שכחה, זאת הקמה שלא שכחה מצלת על הקמה השכוחה המחוברת אליה, ולא הויא שכחה:

העומר אינו מציל. אם היה עומר שכוח או קמה שכוחה בצד עומר שאינו שכוח, אין העומר שאינו שכוח מציל לא על העומר ולא על הקמה השכוחים:

ט **עקורה.** תלושה, ושאינה עקורה מחוברת לקרקע, אינן מצטרפין לסאתים ונימא דלא הוו שכחה, אלא אם שכחן הוו שכחה. ודוקא בשכח שניהם דאם שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה היתה שאינה עקורה מצלת על העקורה שאצלה:

וכן באילן. סאה פירות תלושין אצל סאה מחוברין אין מצטרפין, והוו שכחה:

והשום והבצלים. סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים קמה. אי נמי סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור, וכן סאה בצלים עקורים וסאה בצלים שאינן עקורין אין מצטרפין:

אם באת. כגון שיש לקט בין סאה לסאה, וכן בכרם יש פרט בין סאה לסאה. אבל בפירות האילן לא משכחת רשות עני באמצע, דאין לקט ופרט באילן. ואין הלכה כרבי יוסי:

י **שנתנה לשחת.** לקצור בעודה לחה להאכיל לבהמה:

לאלומה. לקצור כדי לאסור בה עומרים אחרים, כמו מאלמים אלומים (בראשית לז):

אגודי השום. שומין שלקטן כדי לאגוד בהן שומים אחרים:

ואגודות השום והבצלים. אם שכחן אינן שכחה, דדרך שומין ובצלים שעושים מהן אגודות קטנות וחוזרים ואוגדים בחמש או שש מאלו הקטנות לאגודה אחת, ועל אותן הקטנות קאמר דלא הוו שכחה. משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה, דאמרינן לעיל בסוף פרק גדיש דלא הוי שכחה:

הלוף. רמב״ם אמר שהוא מין ממיני הבצלים:

רבי יהודה אומר אין להם שכחה. לכל הטמונים, דכתיב שדך מה שדה בגלוי אף כל בגלוי, פרט לטמון:

וחכמים אומרים יש להם שכחה. כתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי, הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ומרבינן את הטמון. ופירוש טמון דבר שהנאכל ממנו הוא טמון תחת הקרקע, כמו הצנון והבצל והשום והלפת וכיוצא בהן. ואין הלכה כר׳ יהודה:

יא **הקוצר בלילה והמעמר.** בלילה:

והסומא. בין ביום בין בלילה:

אם היה מתכוין ליטול הגס הגס. כיון דמתכוין ליטול הגסין אפילו דקין אין להם שכחה:

על מנת מה שאני שוכח אני נוטל יש לו שכחה. דמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל:

פרק ז

א **כל זית.** כזית הנטופה בשעתו. על שם שהוא נוטף שמן קראו לו נטופה, אע״פ שאינו נוטף בכל שנה הואיל והעלו לו שם זה על שהוא נוטף בשעתו, אם שכחו אינו שכחה דכתיב (דברים כ״ד:י״ט) ושכחת עומר בשדה, עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן:

שופכני. שזיתיו שופכים שמן הרבה:

בישני. שהוא מבייש כל שאר אילנות מרוב השמן שיוצא ממנו יותר מחביריו:

שהוא עושה הרבה. זיתים מרובים:

שנים שכחה. סתם מתניתין כבית הלל דאמרי לעיל שנים לעניים:

רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים. לא אמר רבי יוסי אלא בזמן שבא אדרינוס קיסר והחריב את כל הארץ ולא היו זיתים מצויין, אבל בזמן שזיתים מצויין מודה רבי יוסי דיש שכחה לזיתים. וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה או שופכני או בישני יש להם שכחה:

ב **שלש שורות של שני מלבנים.** שלש שורות של אילני זיתים ובין שורה ראשונה לשניה ערוגה מרובעת כדמות מלבנות התבואה שבין הזיתים דתנן לעיל בריש פרק ג׳, וכן בין שורה שניה לשלישית ושכח אילן אמצעי שבשורה האמצעית, אינה שכחה שהאילנות שסביביו הסתירוהו, ודמי לחפוהו בקש או עמדו עניים כנגדו דתנן לעיל דאינו שכחה:

במה דברים אמורים. אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. במה דברים אמורים בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהיה בו סאתים:

כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו. אם נזכר בעל הזיתים מן הזיתים ששכח באילן בעוד שיש לו זיתים תחתיו יכול לחזור וללקטן, ולא חשיבא שכחה מה ששכח בראש האילן אלא לאחר שלא נשארו לו זיתים תחת האילן:

רבי מאיר אומר משתלך המחבא. כלומר משבדק המלקט בכל מחבואי הזיתים, אז הוי הנשאר לעניים כשאין לבעל האילן זיתים תחתיו, אבל כל זמן שלא בדק המלקט בכל מחבואי הזיתים אף על פי שאין זיתים תחתיו יכול לחזור וללקט. ואין הלכה כרבי מאיר:

ג **איזהו פרט.** האמור בתורה (ויקרא י״ט:י׳) ופרט כרמך לא תלקט:

עקץ. חתך:

הוסבך בעלים. נקשר ונאחז בעלים ועל ידי כך נפל ונפרט:

הרי הוא של בעל הבית. שלא נפרט דרך בצירה:

המניח כלכלה בשעה שהוא בוצר. נותן סל תחת הענבים שיפול הפרט לתוכו:

הרי זה גוזל את העניים. דפרט בנשירתו זכו בו עניים קודם שיגיע לארץ:

אל תסג גבול עולים. מפורש לעיל בפרק ה׳:

ד **איזו היא עוללת.** האמורה בתורה (שם) וכרמך לא תעולל:

כתף. השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה, וכשהן שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף, וכשהן מפוזרים בשרביט אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף:

נטף. הן גרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלוים שם ענבים הרבה, ועל שם שענביו נוטפות למטה נקרא נטף, ובלשון מקרא קורא לאשכול שאין לו לא כתף ולא נטף עוולל, לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האיש:

אם ספק. שנראים האשכולות הקטנות התלויות בשרביט כאילו שוכבות זו על זו ואין שוכבות יפה, דהשתא הוי ספק אם יש לה כתף אם לאו:

שבארכובה. יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה והבוצר קוצצה, והיא נקראת ארכובה ופעמים שיש בה עוללות עם האשכלות:

נקרצת. נקצצת ונחתכת. ודוגמתו שנינו ביומא קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו. ובמקרא, (ירמיהו מ״ו:כ׳) קרץ מצפון בא:

גרגר יחידי. כגון אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו:

רבי יהודה אומר אשכול. דכתיב (ישעיהו י״ז:ו׳) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים. שנים שלשה גרגרים עוללות, יותר מכאן אשכול:

וחכמים אומרים עוללת. דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זה על זה להקרא כתף. והלכה כחכמים:

ה **המדל בגפנים.** כשהגפנים תכופים זה אחר זה עוקר מאותם שבינתים והאחרים מתוקנים בכך:

כך הוא מדל בשל עניים. אע״פ שיש בהם פאה או עוללות של עניים כך מדל בשלהם כמו בשלו, קסבר עניים דין שותף יש להם וכשם ששותף כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן:

רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי. קסבר עניים דין קונה יש להם בחלקם, וכשם שהמוכר לחבירו י׳ אשכולות אסור ליגע בהן אף בשל עניים כן. והלכה כרבי יהודה:

ו **כרם רבעי.** הנוטע כל עץ מאכל, בשנה הרביעית מעלה הפירות לירושלים ואוכלם שם בקדושת מעשר שני, או פודה אותם ומעלה הדמים לירושלים דכתיב (ויקרא י״ט:כ״ד) ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים, ודרשינן הלולים כמו חלולים, אמר רחמנא אחליה והדר אכליה:

בית שמאי אומרים אין לו חומש. אף על פי שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפים את החומש דלא כתבה תורה בו חומש:

ואין לו ביעור. אינו חייב לבערו מן הבית בערב פסח של רביעית ושל שביעית כשמבער המעשרות כדכתיב (דברים כ״ו:י״ג) בערתי הקדש מן הבית:

ובית הלל אומרים יש לו. חומש ויש לו ביעור. בית הלל ילפי קדש קדש ממעשר, מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור, ובית שמאי לא ילפי קדש קדש ממעשר:

יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשבי ליה:

והעניים פודין לעצמן. מן הפרט והעוללות שלקטו, ואוכלים אותן במקומן ומעלין הדמים לירושלים:

ובית הלל אומרים כולו לגת. משום דילפי ממעשר וסברי להו מעשר שני ממון גבוה הוא הלכך אין לעניים חלק בו, ודורכים העוללות עם שאר היין והבעלים מעלים הכל לירושלים:

ז **שכולו עוללות.** שאין בכל הכרם אשכול שיש לו כתף ונטף:

אם אין בציר. וכמה שיעור בציר שלשה אשכולות שעושים רביעית:

אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות. ורבי אליעזר אמר דלא תימא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהם בעל הבית, לכך נאמר וכרמך לא תעולל:

ח **משנודעו העוללות.** שניכר מה הוא עוללת ומה הוא אשכול:

העוללות לעניים. שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו:

יתנו שכר גדולן להקדש. מה שמשביחין כל שעה בתוך קרקע של הקדש. והלכה כרבי יוסי:

בעריס. כרם שהגפנים שלה מודלות על גבי כלונסות ועצים, לשון אף ערשנו רעננה (ש״ה א):

כל שאינו יכול לפשוט. כלומר לאחר שעבר מעליה, אם במקום שנזכר אינו יכול לפשוט ידו וליטול קרינא ביה לא תשוב לקחתו (דברים כד):

אבל רוגליות. הגפנים העומדים על גבי קרקע שדורכים עליהם ברגל:

משיעבור ממנה. הוי שכחה דכל גפן וגפן מן הרוגליות חשיבא כאומן בפני עצמו, ואסור לשוב מאומן לאומן:

פרק ח

א **מאימתי הנמושות.** אית דמפרשי זקנים ההולכים על משענתם. ואית דמפרשי לקוטי בתר לקוטי. שמאחר שילכו בשדה לוקטים אחר לוקטים או הזקנים הללו שמאחרים ללכת ללקט אחר הכל כבר נתיאשו העניים מאותה שדה, וכל הנמצא בה אחר כך הוא הפקר לכל, בין לעניים בין לעשירים:

רביעה שניה. המטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה כזכר הרובע את הנקבה והיא מתעברת ממנו, לשון בהמתך לא תרביע

(ויקרא י״ט:י״ט). פירוש אחר רביעה על שם שהמטר משכיב העפר ומרביצו, תרגום רובץ רביע. וזמן רביעה שניה בשנה בינונית הוא בכ״ג במרחשון:

שאינן מוסקין. מסיקה בזיתים כמו קוצר בתבואה, בוצר בענבים, אורה בתאנים, גודר בתמרים, כך מוסק בזיתים:

ולא יהא מביא בארבעה איסרות. דהיינו שני פונדיונים, שהפונדיון שני איסרין, ותנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון, דהיינו מזון שתי סעודות, וכיון שאינו מביא זיתים שוה ארבעה איסרות, דהיינו מזון שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו, אף הוא אינו יוצא ללקוט. ואין הלכה כרבי יהודה:

ב **נאמנים.** העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן, ופטורים מן המעשר:

בשעתן. בשעת הקציר:

בכל שנתו. בשנה שלישית ובשנה ששית, שמעשר עני נוהג בהן:

ובן לוי נאמן לעולם. דמעשר ראשון נוהג בכל שנה, וכיון דאמר של מעשר ראשון הם לא חיישינן שמא לא הפריש מהן תרומת מעשר, דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר:

אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן. נוהגים לתת להם כן ולא על דבר שאין רגילים לתת להם כיוצא בו, ולקמן מפרש ואזיל:

ג **נאמנים על החטים.** לומר של מעשר עני הם שניתן לי, אבל אין נאמנים לומר קמח ופת זה של מעשר עני, שניתן לי קמח ופת, דאין דרך לחלק מעשר עני קמח ופת:

שעורה של אורז. אית דמפרשי שבולת של אורז, שלא היה דרכם לחלק אורז של מעשר עני אלא בשבולים. ואית דמפרשי שעורה של אורז קודם שנכתש במכתש והוסרה קליפתו [שעורה קורא] לו, ולאחר דישה בעודו בקליפתו דרך לחלקו לעניים:

גריסין. שטחנן בריחים של גרוסות:

נאמנים על השמן. שדרך לחלק מעשר עני בשמן:

ואין נאמנים לומר של זיתי נקוף הוא. זיתי נקוף ממתנות עניים הן, שחובטים ומנקפים בזית להשיר הזיתים שנשארו מן המסיקה. ונקוף לשון כנוקף זית. ואין העני נאמן לומר שמן זה הוצאתי מזיתי נקוף ופטור מן המעשר, לפי שאין רגילין לעשות שמן מזיתי נקוף. אבל עני האומר קמח זה או פת זו מלקט שכחה ופאה שלקטתי וטחנתי קמח ואפיתי לחם, נאמן שדרך העני לעשות לחם מלקט שכחה ופאה:

ד **נאמנים.** העניים על הירק חי לומר של מעשר עני הוא, דירק חייב במעשר מדרבנן:

דבר מועט. נאמנים אף על המבושל, דפעמים שבעה״ב שכח מלעשר ומעשר מן המבושל מתוך הקדרה:

מלפסו. הקדרה או הפרור שמבשל בה:

ה **אין פוחתין לעניים בגורן.** כשמחלקין מעשר עני בגורן אין נותנין לכל עני ועני פחות משיעור זה דכתיב (דברים כ״ו:י״ב) ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו:

דבלה. תאנים יבישים לאחר שנדרסים בעגול קרויין דבלה. ושוב אין נמכרים במדה אלא במשקל, להכי תני מנה דבלה, ומנה הוא משקל מאה דינרים והדינר משקל ששה מעים ומשקל המעה ט״ז גרגרי שעורה:

פרס. חצי מנה, ובכל המדות האמורות במתניתין הלכה כת״ק והלכה כאבא שאול. ולא נאמרו דברים הללו אלא למחלק מעשר עני בגורן, אבל המחלק מעשר עני בתוך ביתו מחלק כפי רצונו ולא נתנו בו חכמים שיעור:

ו **מדה זו.** דאין פוחתין לעני אמורה בכהנים לוים וישראלים, כל אחד מהם שמחלק מעשר עני בגורן לא יפחות מזה השיעור:

היה מציל. שאין רוצה לחלק לעניים שבאו כל מעשר עני שבידו, ורוצה להציל ממנו לקרוביו העניים:

נוטל מחצה. ומצניע לצורך קרוביו:

ונותן מחצה. לעניים שבאו. ואם לאחר שנטל מחצה והצניע לצורך קרוביו היה לו דבר מועט, כלומר שלא נשאר לו כדי לתת לכל אחד מן העניים שבאו כשיעור הקצוב לעיל במתניתין, נותן לפניהם מה שנשאר בידו והן מחלקים ביניהם:

ז **מככר בפונדיון.** ככר הנמכר בפונדיון כשהחטים נמכרים ארבע סאים לסלע. וארבע סאין הן כ״ד קבין, שכל סאה היא ששה קבין והסלע הוא ד׳ דינרים וכל דינר ששה מעין נמצא הסלע כ״ד מעין נמצאו כ״ד קבין לכ״ד מעין, קב לכל מעה, והמעה שני פונדיונים, הרי הככר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב. אבל מפני שהחנוני רוצה להשתכר ליציאת האפייה והטחינה אי אפשר שימכר הככר שהוא חצי קב בפונדיון כפי הערך שמוכרים התבואה

בשוק ארבע סאים בסלע לפיכך לא יהיה הככר הנמכר בפונדיון אלא רובע הקב בלבד. וכשמחלקים תבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות אין פוחתין מחצי קב, אבל כשנותנים לו ככר אפוי לא יהיה אלא רובע הקב שהם ששה ביצים. והכי מפורש בפרק כיצד משתתפין בעירובין (פ״ב):

פרנסת לינה. מטה וכרים וכסתות:

מזון שלש סעודות. שחייב אדם לאכול בשבת שלש סעודות:

לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום, שהגבאים מחזירים על פתחי בעלי בתים בכל יום ולוקחים מהם תבשיל לצורך העניים, והכלי שמשימים בו את התבשיל נקרא תמחוי:

לא יטול מן הקופה. לפי שהקופה מתחלקת מערב שבת לע״ש:

נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה, ואין עושים שררה על הצבור פחות משנים:

ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות ודיני ממונות בשלשה:

ח **מאתים זוז.** קים להו לרבנן שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות:

או לכתובת אשתו. ואפילו היא יושבת תחתיו:

ואת כלי תשמישו. כלים יפים שמשתמש בהם בשבתות וברגלים. והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה ואינו נוטל ממה שביד גבאי, אבל אם נוטל מקופה של צדקה אז אין מניחין אותו ליטול אפילו לקט שכחה ופאה עד שימכור כלי תשמישו:

ט **מי שיש לו חמשים זוז וכו׳** דחמשין דעבדין טבין כמאתים דלא עבדין:

וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל וכו׳ כגון שדוחק עצמו במלאכה ומסתפק במעשה ידיו כדי שלא יתפרנס מאחרים. אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין לו ומסגף עצמו בחיי צער קרובין למיתה על זה אמרו כל הצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשיה לא חייס כל שכן על אחרים: